

УДК 377.3:331.548

Вдовенко І. С.

## ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ ТА ЇХНЕ ПРОФЕСІЙНЕ СПРЯМУВАННЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ В ЩОРСЬКОМУ ВИЩОМУ ПРОФЕСІЙНОМУ УЧИЛИЩІ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

*В статті проаналізовано психологічні та педагогічні підходи до професійного самовизначення учнівської молоді. Проаналізовані концепції провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, які досліджували проблему професійного самовизначення учнівської молоді. Розглянуто основні протиріччя розуміння проблеми професійного самовизначення сучасними дослідниками. Визначено принципи, якими керуються учні при виборі професії. Розкрито основні завдання професійного самовизначення.*

**Ключові слова:** вибір професії, професійне самовизначення, профорієнтація, самореалізація, професійне спрямування.

Вибір професії для кожної молодої людини – це вибір свого місця в житті, подальшого шляху навчання і праці. Проблема професійного самовизначення учнівської молоді посідає важливе місце у педагогічній та віковій психології, оскільки стосується вирішального моменту у життєвому становленні особистості. Особливої актуальності вона набуває у ранньому юнацькому віці. У зв'язку з цим, центральним і досить складним завданням вищого професійного училища є формування в учнівської молоді, яка вже свідомо вибрала собі професію – подальшого оволодіння нею. Вирішення цього завдання багато в чому залежить від активної позиції самих учнів, від усвідомленості себе суб'єктом власного життя, прагнення до особистісної самореалізації, вміння виважено і самостійно приймати відповідальні рішення. Тому вивчення професійного самовизначення учнів у ранньому юнацькому віці може відкрити нові шляхи його оптимізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблема професійного самовизначення учнівської молоді знайшли своє осмислення в теоретичних дослідженнях Г. О. Балла, І. Д. Беха, М. Й. Боришевського, І. А. Зязюна, Г. С. Костюка, Н. Г. Ничкала, П. С. Перепелиці, В. В. Рибалки, В. А. Семиченка, О. В. Скрипченка та ін. Проблема психічної регуляції професійного самовизначення поступово вичленовувалась у розробках таких вітчизняних психологів, як Б. Г. Ананьєв, О. Ю. Голомшток, Ф. М. Гоноболін, Є. О. Клімов, В. О. Моляко, В. Ф. Моргун, О. Г. Мороз, Д. Ф. Ніколенко, Н. А. Побірченко, В. В. Синявський, В. О. Сластьонін, М. Л. Смільсон, Б. О. Федоришин та ін.

Проблеми професійного самовизначення та управління професійним самовизначенням школярів досліджували в своїх роботах Є. Клімов, Н. Пряжніков, В. Сидоренко, М. Тітма, Л. Божович, О. Леонт'єв, О. Мельник, С. Чістякова та інші вчені.

**Метою статті** є розкриття сутності проблеми професійного самовизначення молоді та їх подальшого професійного спрямування під час навчання у вищих професійних училищах.

Вибір професії – це одне з найважливіших стратегічних рішень у житті людини і складна комплексна проблема. Це складний акт самовизначення – свідомого вибору суб'єктом життєвої позиції, яка стає вирішальним чинником у виборі способів розв'язання тих чи інших життєвих проблем. За методами вирішення та за змістом роботи по професійному самовизначенню молоді – це соціально-економічна, медико-фізіологічна та психолого-педагогічна проблема, а за сферою впливу – соціальна, результати якої відображаються і на економічному рівні. Процес самовизначення завершується досягненням стабільного становища у тій чи іншій сфері соціального життя й формуванням відповідних переконань, принципів, ціннісних орієнтацій та мотивації.

Психологи виділяють кілька видів самовизначення: професійне, соціальне, індивідуальне, сімейне, життєве й ін. Ряд дослідників розглядають професійне самовизначення як важливий компонент розвитку всієї особистості [2; 4; 5].

Аналіз літератури щодо проблеми професійного самовизначення свідчить про розбіжність поглядів на суть даної дефініції, особливо в психолого-педагогічному трактуванні.

С. У. Гончаренко зазначає: “професійне самовизначення – це процес прийняття рішення особистістю щодо вибору майбутньої трудової діяльності, який полягає в усвідомленні особистості себе як суб’єкта конкретної професійної діяльності та передбачає самооцінку людиною індивідуально-психологічних якостей і зіставлення своїх можливостей з психологічними вимогами професії до спеціаліста” [1, с. 275].

Професійне самовизначення – складний, перманентний процес професійного вибору. На думку вітчизняних учених А. Вихруща, О. Зайцева, Д. Закатнова, Є. Павлютенкова, В. Сидоренка, Т. Туранова, Д. Тхоржевського, Б. Федоришина, М. Янцура – це процес самопізнання та об’єктивної оцінки учнями власних індивідуальних особливостей, зіставлення своїх професійно важливих якостей і можливостей з вимогами, необхідними для оволодіння конкретною професією.

В багатьох дослідженнях сучасних вчених професійне самовизначення розглядається як процес, що триває протягом трудового життя людини. Так М. Пряжніков зазначає, що сутністю професійного самовизначення є самостійний і усвідомлений пошук і знаходження особистісного змісту в трудовій діяльності, яку уже обрали, і всієї життєдіяльності в конкретній культурно-історичній (соціально-економічній) ситуації. Головна мета професійного самовизначення – “поступове формування внутрішньої готовності до усвідомленої і самостійної побудови, корекції і реалізації перспектив власного розвитку (професійного), готовності самостійно знаходити особистісно значущі смисли в конкретній професійній діяльності” [7, с. 54].

Більш точно і повно тлумачення цього поняття дав академік Є. О. Клімов, що розкриває його зміст так: “Професійне самовизначення – це діяльність людини, що приймає той або інший зміст, це, насамперед, образи бажаного майбутнього, особливості усвідомлення себе й свого місця в системі ділових міжособистісних відносин” [5, с. 74].

У професійній діяльності зміни особистості відбуваються особливо інтенсивно, оскільки вона концентрує на собі основну активність суб’єкта. Професійне самовизначення – це не тільки вибір конкретної професії, а й часто вибір всього життя. Є. О. Клімов вважає, що професійне самовизначення повинно розглядатися не “в егоїстичному смислі, а в прилаштуванні до суспільства, до цивілізації, до культури” [5, с. 14]. Таким чином, часто людина обирає не тільки якусь професію, а щось значно більше, тобто те, що дає ця професія для більш повного відчуття її власного життя. Основним механізмом професійного самовизначення виступає формування особистості як утворення особливого типу системних відносин усередині цілісної особистісної організації. Незважаючи на те, що виявлення типологічних шляхів розвитку є можливим, однак спостерігається значна індивідуальна своєрідність.

Професійне самовизначення полягає в усвідомленні особистістю себе як суб’єкта конкретної професійної діяльності і передбачає:

- 1) самооцінку людиною власних індивідуально-психологічних якостей та зіставлення своїх можливостей з психологічними вимогами професії до спеціаліста;
- 2) усвідомлення своєї ролі в системі соціальних відносин і своєї відповідальності за успішне виконання діяльності та реалізацію своїх здібностей;
- 3) саморегуляцію поведінки, спрямованої на досягнення поставленої мети [2].

Професійне самовизначення – це багатомірний процес, який можна розглядати з різних точок зору:

- як сукупність завдань, які суспільство ставить перед особистістю, яка формується, і які дана особистість повинна вирішити за певний період часу;
- як процес поетапного прийняття рішень, за допомогою яких індивід формує баланс між своїми побажаннями та нахилами, з одного боку, і потребами суспільства – з іншого;
- як процес формування індивідуального стилю життя, частиною якого є професійна діяльність [8].

Структурним компонентом професійного самовизначення є наявність професійного плану – обґрунтоване уявлення про вибрану сферу трудової діяльності, про способи оволодіння майбутньою професією і перспективи професійного росту. Професійний план – це складова життєвого плану – уявлення людини про бажаний спосіб життя, тобто про соціальний, професійний, сімейний статус, а також про шляхи і способи його досягнення.

Основними завданнями професійного самовизначення є:

- 1) сформувані установку на власну активність та самопізнання як основу професійного самовизначення;
- 2) ознайомити зі світом професій, потребами ринку праці, правилами вибору професії;
- 3) забезпечити самопізнання та сформувані “образ-Я” як суб’єкта майбутньої професійної діяльності;
- 4) сформувані вміння зіставляти “образ-Я” з вимогами професії до особистості та потребами ринку праці, створювані на цій основі професійний план і перевіряти його;
- 5) сформувані вміння аналізу різних видів професійної діяльності, враховуючи їх спорідненість за психологічними ознаками та схожістю вимог до людини;
- б) створювані умови для перевірки можливостей самореалізації в різних видах професійної діяльності шляхом організації професійних проб;
- 7) забезпечити розвиток професійно важливих якостей;
- 8) сформувані мотивацію та психологічну готовність до зміни професії і переорієнтації на нову діяльність;
- 9) виховувати загальнолюдські та загальнопрофесійні якості, розумні потреби [7].

Професійне самовизначення особистості не можна розуміти як дію, до якої людина готується все життя і, здійснивши яку, вона може вважати себе повністю реалізованою. Це – частина життєвого шляху людини, важлива ланка у безперервному ланцюгу актів її самореалізації. Тому проблема професійного самовизначення, діалектика його цілей і засобів – одна із основних проблем свідомої побудови життя. Професійне самовизначення є, з одного боку, важливою складовою частиною цього процесу, умовою повноцінної самореалізації особистості, з другого – підсумком, який складає для індивіда і суспільства самостійну цінність.

Особливої актуальності питання професійного самовизначення набуває у підлітковому та юнацькому віці.

Основними факторами професійного самовизначення є:

- позиція родини;
- позиція однолітків;
- позиція шкільного педагогічного колективу;
- особисті професійні та життєві плани;
- здібності та їх прояви;
- орієнтація на суспільне визнання;
- поінформованість про ті або інші професійні діяльності.

Отже, професійне самовизначення особистості пов’язане не стільки з життєвим досвідом, скільки з її уявленням про майбутнє. Важливим показником професійної перспективи, її реалістичності виступає зв’язок життєвих і професійних очікувань, ціннісних орієнтацій і життєвої мети з професійними планами, здатність пов’язати їх з актуальною життєвою ситуацією.

Основними принципами, якими керуються учні при виборі професії та місця в соціальній структурі суспільства є:

- Принцип свідомості у виборі професії виражається в прагненні задовольнити своїм вибором не тільки особові потреби в трудовій діяльності, але і принести якомога більше користі суспільству. Усвідомлення необхідності вибору в першу чергу тих професій, які потрібні, народному господарству, в даний момент найбільшою мірою, служить одним з показників розвиненості свідомості особи.

- Принцип відповідності вибраній професії інтересам, схильностям, здібностям учнів і одночасно потребам суспільства в цілому (району, регіону) в кадрах необхідних професій

виражає зв'язок особового і суспільного аспектів вибору професії.

• Принцип активності у виборі професії характеризує тип діяльності особи в процесі професійного самовизначення. Професію треба активно шукати самому. У цьому велику роль покликані зіграти: практична проба сил учнів в процесі трудової і професійної підготовки, ради батьків і їх професійний досвід, пошук і читання (по професії, що цікавить) літератури, участь в роботі кружків технічної творчості, робота під час практики і багато що інше.

Виходячи з цього в процесі формування в учнів готовності до вибору професії необхідно звертати увагу на такі індивідуальні особливості. Перш за все – це інтереси, нахили учнів. Це інтерес до тієї професії, яку обирає для себе учень. Розвиток та формування професійних інтересів безпосередньо зв'язані з пізнавальними інтересами. Це інтереси, які спрямовані на оволодіння знаннями з професії, розуміння її суті, оволодіння не тільки практичними, але і теоретичними основами даної професії. Чим сильніше виражений професіональний інтерес, тим глибша потреба в оволодінні знаннями з конкретної професії. Таким чином вибір вірної професії залежить не тільки від індивідуально-типологічних відмінностей учнів, а від їх пізнавальних інтересів, здібностей, нахилів.

Професійне самовизначення випускника школи не завжди виявляється у стійкому виборі професії, що пов'язано з певною системою життєвих цінностей, які трансформуються в активно-суб'єкту позицію і спрямовані на оволодіння професії, яка, на його думку, є престижною. Невміння учнів реально оцінити ситуацію на ринку праці та низький рівень знань і умінь, призводять до нереалізованості у професійному плані. Тому, для усвідомленого вибору майбутньої професії викладачі Щорського ВПУЛГ проводять профконсультації з учнями 9 та 11 класів м. Щорс та Щорського району. Кваліфіковані викладачі та педагоги, які мають високий фаховий рівень підготовки та великий досвід викладання за своїми спеціальностями здійснюють профконсультаційні роботи з молоддю і батьками, в процесі якої уточнюються професійні наміри, даються рекомендації по вибору професії, повідомляється інформація про шляхи подальшого підвищення кваліфікації, ознайомлюють з професіями, які можна отримати по закінченню ВПУ, а саме: егер, лісник, лісоруб; озеленювач; штукатур, облицювальник-плиточник, маляр; столяр, верстатник деревообробних верстатів; секретар керівника (організації, підприємства, установи), оператор комп'ютерного набору; кухар, кондитер. Наш педагогічний колектив пам'ятає, що тільки постійна довготривала профорієнтаційна робота зі школярами дозволяє забезпечити орієнтацію молоді на робітничі професії і відібрати до закладу підготовлену, професійноорієнтовану, соціально і морально зрілу молодь.

Під час навчання у Щорському вищому професійному училищі лісового господарства, у процесі фахової підготовки, індивідуальні особливості учнів трансформуються у професійно значущі якості й зумовлюють успішну діяльність в обраній галузі. Допомагають їм в цьому висококваліфіковані викладачі та майстри виробничого навчання. Такими є Л. М. Медведкіна, Г. О. Тютюнник, Л. М. Насінник – допомагають освоїти професію кухаря, кондитера; В. Г. Демченко, М. І. Бага, Г. Є. Медведкін, О. І. Сарапін – передають свої знання і досвід з професії лісника та егеря. В останні роки користується попитом професія озеленювача. Це пов'язано з розвитком ландшафтного дизайну і переселенням мешканців мегаполісів в замські будинки. За допомогою дизайнерів господарі котеджів створюють справжні витвори мистецтва у себе під вікнами, включаючи квітники та альпійські гірки, газони й галявини та інші зелені насадження. За всім цим розмаїттям необхідний професійний догляд, який вимагає не тільки уважного ставлення і турботи, але і професійних знань. А допомагають учням оволодіти професією "Озеленювач" М. І. Бага, З. М. Єрмак, М. В. Горпиненко, В. Г. Демченко, У. М. Котлярєвська.

Кожен із наших викладачів у своїй роботі керується сучасними методиками викладання знань, втілює наукові, виробничі та педагогічні розробки. У рамках ступеневої освіти училище розпочало співпрацю з відомими навчальними закладами, зокрема Чугуєво-Бабчанським лісним коледжем, Лубенським лісотехнічним коледжем, Чернігівським державним інститутом економіки і управління та Чернігівським національним педагогічним

університетом імені Т. Г. Шевченка, наслідком чого стало створення навчально-освітніх комплексів із цими навчальними закладами, головним завданням функціонування яких є створення системи безперервної освіти, використання новітніх технологій у підготовці кваліфікованих спеціалістів, підвищення якості знань.

Державний професійно-технічний навчальний заклад “Щорське вище професійне училище лісового господарства” – заклад третього атестаційного рівня, що здійснює підготовку робітників високого рівня кваліфікації з технологічно складних, наукоємних професій та спеціальностей або робітників, діяльність яких пов’язана зі складною організацією праці. Впродовж всього навчання відбувається професійне спрямування учнів за вибраними професіями, проводяться різні заходи професійного спрямування, які збагачують знання учнів про їх майбутню спеціальність. У перші дні навчання з першокурсниками проводиться анкетування, щоб дізнатися про мотивацію вибору професії, інтерес до неї тощо. Результати детально аналізуються для того, щоб знати як допомогти учням сформувати стійкий інтерес до вивчення фахових предметів, розвивати їх професійні здібності, допомогти адаптуватися в колективі. Уся ця діяльність сприяє тому, що всі учні, які прийняті в ВПУЛГ, закінчують його, здобувши обрану спеціальність.

**Висновки.** Аналізуючи погляди різних учених, які досліджували проблему професійного вибору, можна зробити висновок, що професійне самовизначення – це не лише процес прийняття рішень щодо вибору професійної діяльності, але й одна з форм активності особистості, за якої вона виступає суб’єктом власної життєдіяльності. Як наслідок цього, професійне самовизначення є засобом реалізації суб’єктивних властивостей особистості, стилю її життя, і багато в чому залежить від власної активності учнів, від їх життєвої позиції. Таким чином, професійне самовизначення розпочинається з вибору професії, але на цьому не закінчується, бо людина протягом всього життя стикається з неперервною серією професійних виборів (в процесі професійного навчання, при виборі спеціалізації, визначенні шляхів підвищення кваліфікації, при переорієнтації на іншу професію тощо). Протягом всього професійного життя людини відбувається продовження, поглиблення, уточнення професійного самовизначення, корегується в ході самоаналізу сприйняття себе як професіонала, переглядається відношення до професії і себе в ній. Тобто закінчення професійного підготовки, отримання певної професії не призводить до припинення професійної орієнтації на цьому етапі зводиться до стимулювання продовження освіти, саморозвитку, підвищення кваліфікації досягнення вершин професіоналізму.

**Перспективи подальших досліджень.** Можливість удосконалення професійного самовизначення школярів та професійного спрямування учнів під час навчання в ВПУЛГ.

#### *Використана література:*

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Закатнов Д. О. Професійне самовизначення старшокласників : методичний посібник / Д. О. Закатнов, О. В. Капустіна. – К. : КНЕУ, 2003. – 96 с.
3. Закатнов Д. О. Зміст профорієнтаційної роботи зі старшокласниками / Д. О. Закатнов, О. В. Мельник, Б. О. Федоришин. – К. : ІПВ АПН України, 2003. – 80 с.
4. Капустіна О. В. Активізація професійного самовизначення старшокласників / О. В. Капустіна // Навчальні інновації та їх вплив на якість освіти. – К. : КНЕУ, 2003. – С. 437-438.
5. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климов. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. – 512 с.
6. Моляко В. А. Психологічна готовність до творчої праці / В. А. Моляко. – К. : Знання УРСР, 1989. – 240 с.
7. Пряжников Н. С. Профессиональное и личностное самоопределение / Н. С. Пряжников. – М. : Институт практической психологии, 1996. – 256 с.
8. Синякова В. Б. Професійне самовизначення особистості [Електронний ресурс] / В. Б. Синякова // Мала академія наук учнівської молоді. – Режим доступу : [http://www.kyivobl.man.gov.ua/zakhody/Poradi\\_psihologa/PROFESIINE\\_SAMOVIZNACHENNJA\\_OSOBISTOSTI/](http://www.kyivobl.man.gov.ua/zakhody/Poradi_psihologa/PROFESIINE_SAMOVIZNACHENNJA_OSOBISTOSTI/)

#### *References:*

1. Honcharenko S. U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk / S. U. Honcharenko. – K. : Lybid, 1997. – 376 s.
2. Zakatnov D. O. Profesiine samovyznachennia starshoklasnykiv : metodychnyi posibnyk / D. O. Zakatnov,

- О. В. Капустина. – К. : KNEU, 2003. – 96 с.
3. *Zakatnov D. O. Zmist proforiientatsiinoi roboty zi starshoklasnykamy / D. O. Zakatnov, O. V. Melnyk, B. O. Fedoryshyn. – К. : IPV APN Ukrainy, 2003. – 80 с.*
  4. *Kapustina O. V. Aktyvizatsiia profesiinoho samovyznachennia starshoklasnykiv / O. V. Kapustina // Navchalni innovatsii ta yikh vplyv na yakist osvity. – К. : KNEU, 2003. – S. 437-438.*
  5. *Klimov Ye. A. Psikhologiya professionalnogo samoopredeleniya / Ye. A. Klimov. – Rostov-na-Donu : Feniks, 1996. – 512 с.*
  6. *Moliako V. A. Psykholohichna hotovnist do tvorchoi pratsi / V. A. Moliako. – К. : Znannia URSR, 1989. – 240 с.*
  7. *Pryazhnikov N. S. Professionalnoe i lichnostnoe samoopredelenie / N. S. Pryazhnikov. – М. : Institut prakticheskoy psikhologii, 1996. – 256 с.*
  8. *Syniakova V. B. Profesiine samovyznachennia osobystosti [Elektronnyi resurs] / V. B. Syniakova // Mala akademiia nauk uchnivskoi molodi. – Rezhym dostupu : [http://www.kyivobl.man.gov.ua/zakhody/Poradi\\_psihologa/PROFESIINE\\_SAMOVIZNACHENNJA\\_OSOBISTOSTI/](http://www.kyivobl.man.gov.ua/zakhody/Poradi_psihologa/PROFESIINE_SAMOVIZNACHENNJA_OSOBISTOSTI/)*

**Вдовенко И. С. Профессиональное самоопределение учащихся и их профессиональная направленность при обучении в Щорском высшем профессиональном училище лесного хозяйства.**

*В данной статье проанализированы психологические и педагогические подходы к профессиональному самоопределению молодежи. Проанализированы концепции ведущих отечественных и зарубежных ученых, которые исследовали проблему профессионального самоопределения учеников школ. Рассмотрены основные противоречия понимания проблемы профессионального самоопределения современными исследователями. Определены принципы, которыми руководствуются ученики при выборе профессии. Раскрыты основные задачи профессионального самоопределения.*

**Ключевые слова:** выбор профессии, профессиональное самоопределение, профориентация, самореализация, профессиональное направление.

**Vdovenko I. S. Professional self-determination of students and their professional orientation training in shchors higher vocational school of forest husbandry.**

*The psychological and pedagogical approaches to professional self-determination of students are analyzed in this article. Concepts of leading ukrainian and foreign scientists who have investigated the problem of professional self-determination of students are analyzed. The basic contradictions in understanding of the professional self-determination problems by modern researchers are observed. Principles the students led by when choosing a career are determined. The basic tasks of the professional self-determination are discovered.*

**Keywords:** choosing a career, professional self-determination, career guidance, self-realization, professional direction.

УДК 37:004

Галаган І. М.

## **ПРОЕКТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ОСНОВІ ДИДАКТИЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ МЕРЕЖЕВИХ ЕЛЕКТРОННИХ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ**

*У статті розглядаються проблеми проектування освітнього середовища навчання фаховим дисциплінам, заснованого на сучасних інформаційних і комунікаційних технологіях з використанням мережеских технологій, гіпертексту. Розкривається дидактичний потенціал мережеских ресурсів в середовищі електронних навчально-методичних комплексів. Розглядаються дидактичні можливості освітніх мережеских ресурсів для підвищення ефективності освітнього процесу і реалізації особистісно зорієнтованого навчання в середовищі електронних навчально-методичних комплексів.*